

Chatnar

Research Journal Deptt. of Punjabi
Language & Literature
Lahore College for Women University Lahore
(Pakistan)
Vol: 7, Jan.-Dec. 2023

☆ ڈاکٹر مریم احمد

چھتار

تحقیقی مجلہ شعبہ پنجابی زبان و ادب
لاہور کالج برائے خواتین یونیورسٹی لاہور (پاکستان)
جنوری۔ دسمبر 2023ء، مسلسل شمارہ 7

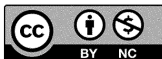
MAULVI ABDUL SATTAR DI URDU POETRY**مولوی عبدالستار دی اردو شاعری****Abstract**

Maulvi Abdul Sattar the eminent teacher, scholar, Orator, and Punjabi poet of the English era, was born in 1823 in the village of Kharianwala in the Sheikhpura district, in the house of Mian marwan. He is famous for his book "Qasas-ul-Muhsanin", and there are other notable works attributed to him. Most of his poetry is a response to the Christian movement. This great Punjabi poet passed away on March 21, 1913. In this article, sheds light on Urdu poetry in his Punjabi poetry books

Keywords: Maulvi Abdul Sattar, Teacher,
Sholar, Village, Christian

انگریزی راج دے مہان یوگ مدرس، عالم دین، خطیب تے پنجابی شاعر عبدالستار دے وڈ کیاں بارے کوئی
پکی پیدی گل نہیں۔ اوہناں دے وڈ کے پنڈ آئیہ کالیہ ضلع شیخوپورہ دے وسنیک سن تے مگروں کھاریا نوالہ آن وسے۔
عبدالستار میاں مروان دے گھر 1823ء نوں ضلع شیخوپورہ دے پنڈ کھاریا نوالہ وچ جسے۔ میاں مروان دے چار پتر

☆ لیکچرار، گورنمنٹ گریجویٹ کالج برائے خواتین، سمن آباد، لاہور

سن جیہناں وچوں عبدالستار سب توں وڈے سن۔ عبدالستار مسیت دے امام ہوں پاروں مولوی تے شاعری وچ تخلص ستار، عبدالستار تے ستار بخش ورتدے سن۔ مولوی عبدالستار جٹ و رک جد کہ جولہا ہیاں داکم کردے سن۔ مولوی عبدالستار دی پہلی بیوی وچوں علی محمد، ولی محمد، عبدالوارث تے کرم بی بی جد کہ دو جی وچوں عائشہ بی بی سی۔ مولوی عبدالستار دی دھی عائشہ بی بی وی بیووانگر شاعری کردیاں ”زینت التوحید“، ”زینت الاسلام“ تے ”فریاد مظلوماں“ و رگیاں کتاباں لکھیاں۔ عائشہ بی بی دی پوتری ڈاکٹر کلثوم سادات نے وی ”سرگی داتارا“ سی حرفی تے ”بجیلا چرخہ“ و رگیاں کتاباں لکھیاں۔

مولوی ہوراں چالھی ورہیاں دی عمر وچ پڑھنا لکھنا شروع کیتا تے شاعر دی لو لگ گئی۔ شاعری کردیاں تفسیر، قصہ، بارہ ماہ، ستوارے، سی حرفی، چرخہ نامہ، نین نامہ و رگیاں صفاں لکھ کے زور آزمائی کیتی۔ مولوی عبدالستار دی شہرت داکارن قصہ ”قصص الحسنین“ جد کہ ایس توں دکھ چرخہ رنگ رنگیلا، مجموعہ اشعار، اکرام ممدی، چرخہ گاندھی دا قدرت داکرشمہ تے ظالم مولوی دے کارے اوہناں دے شاہکار نیں:

الف: اللہ نے بھیجیا پیر سوہنا گھٹاں رحمتاں والیاں آئیاں نے

جدوں ملک دے وچ سردار آیا اگوں کفر نے بھاڑاں چائیاں نے

یونون بالغیب دا سبق دے کے سانوں منزلاں کل سمجھایاں نے

ستار بخش توحید دا گنج کھلا کئی دولتاں نعمتاں پائیاں نے (1)

اوہناں جدوں شعور دی اکھ کھولی تے دووالہ انگریز عیسائیت دے بچا دا آہر کیتا اوہناں وچ مسلمان وی سن۔ عیسائیت دے ہڑنوں ڈکن لئی مولوی ہوراں شاعری دا آسرا لیدیاں لوکائی نوں ذات پات، رنگ نسل، فرقہ واریت، بدھ مت، سکھ مذہب تے عیسائیت توں دورا ڈرکھن دا جتن کیتا۔ اوہناں مذہب دے مسئلیاں نوں چوکھا کلاوے وچ لیا ندرجیہناں نال مذہب دے من کپے ہوندے نیں:

جو توحید خدا دے اوپر سچ ایمان لیاوے

اوہ مومن دوست رب دا ساتھ نبی دا پاوے

ایک نعبہ و ایک نستعین منہ تھیں بول سناندا

مددگار جے ہور بناوے مشرک لکھیا جاندا (2)

مولوی ہوراں حیاتی دیاں نوے (90) بہاراں ویکھیاں تے اخیر 21 مارچ 1913ء نوں حقیقی مالک نوں جا ملے۔ پنجابی شاعری سبوں مولوی ہورین تھوڑی گنتری وچ جانے جاوے والے نیں۔ اوہناں اُردو شاعری وی کیتی اوہناں دی اُردو شاعری دی کوئی وکھری کتاب نہیں سگوں پنجابی دیاں کتاباں وچ گل نوں سوکھالا کرن تے سمجھاو لئی ورتی اے۔ ”قصص الحسنین“ یعنی سب توں چنگا یا سوہنا قصہ جیہنوں قرآن دی ”احسن“ قصے دے ناں توں بیانیا اے۔ ”قصہ یوسف زلیخہ“ نوں نظماں ویلے قرآن، حدیثاں، روایتاں توں دکھ تورات تے زبور توں وی لا بھلتی گئی۔ قصے دا مذہب حمد باری تعالیٰ، نعت رسول ﷺ، صحابہ کرام دی مدح، قرآن دی شان، عزت تے پڑھن تے منن والیاں لئی انعاماں دی خوشخبری تے نہ منن والیاں لئی سزا دے ذکر توں اڈ جیہڑی لوک پڑھن پڑھان دا ہدیہ دے کے جتان دے نیں۔ اوہناں دا بیان اے حضرت آدم علیہ السلام تے اوہناں دی اولاد دا ذکر کردیاں حضرت یوسف علیہ السلام دے حسن، عزت مرتبے دے نال شاہانہ پوشاک نال روندیاں ویکھ کے حضرت آدم علیہ السلام تے اللہ کولوں حضرت یوسف علیہ السلام دے روون دا کارن پچھیا تے اللہ حضرت یوسف علیہ السلام دی جدائی دے دکھ نوں سہن دا ذکر کیتا:

”جدوں مکران ظلماں، فریباں تے دھمکیاں دھونساں دے سارے تیر مک گئے اوڑک عتبه حضور ﷺ کول آیا تے پچھیا پئی کملی والیا صاف صاف دس تیرا مطلب کیہ اے۔ جے توں چاہیں تے کسے وڈے گھرانے وچ تیری شادی کرائی جاوے۔ دولتاں دے ڈھیر تیرے قدماں وچ لا دینے آں۔ سارے مکے دی حکومت تیرے حوالے کر دینے آں۔ پرتوں ایس نوں

مذہب دے پرچار توں باز آجا“۔ (3)

مولوی ہوراں پہلے حضرت یوسف علیہ السلام دی مایاں توں جدائی تے فیر ملن دے فلسفے نوں خدا تعالیٰ دی حکمت تے محبت قرار دتا۔ حضرت اسحاق علیہ السلام دے روون دا ذکر کردیاں حضرت یعقوب علیہ السلام دی قسمت وچ آن والی نبوت دے حیلے بہانے بیان کیتے۔ خدا دی بندے اُتے کرم نوازی غزل راہیں انجیان کیتی اے:

نہ تدبیر چلتی ہے تقدیر میں
 ہووے وہ کرے جو خدا بے نیاز
 بلا شک کوئی روک سکتا نہیں
 دیوے جس کو عزت غریب النواز (4)

حضرت اسحاق علیہ السلام دادل سی کہ عیص علیہ السلام نون نبوت ملے جد کہ مامتا حضرت یعقوب علیہ السلام
 ول نبوت دی نعمت کھچن وچ کامیاب ہوگئی۔ ساری کھیڈ مقدران دی سی۔ جدوں پبودی دعائے ماں دی تدبیر رنگ
 لیائی تے حضرت عیص علیہ السلام نے حضرت یعقوب علیہ السلام نون قتل کرن دا ارادہ کیتا،۔ باپ نے ہتھیر اسمجھایا پر
 کوئی اثر نہ ہو یا۔ ایسے غم وچ حضرت اسحاق علیہ السلام چلانا کر گئے تے حضرت یعقوب علیہ السلام دے دکھ دی انتہا نہ
 رہی۔ باپ دے گزر جان مگروں حضرت یعقوب علیہ السلام اُتے دھرتی تنگ ہوگئی تے اوہ ماں کولوں اجازت لے
 کے دعاواں تے نصیحتاں نال مامے کول چلے گئے۔

حضرت یوسف علیہ السلام نون خواب اندر ویکھ کے زلیخا حالو بے حال ہو کے خواباں دے بادشاہ نون گریہ
 زاری کیتی کہ اوس ویلے تیکر حضرت یوسف علیہ السلام بچے وی نہیں سن۔ مولوی صاحب حضور ﷺ دے خواب دا بیان
 کیتا کہ آپ ﷺ خواب وچ اپنی امت دی بری حالت ویکھ کے پریشان ہو جان دے تے اُمت دی بخشش لئی دُور
 پہاڑی تے سجدے وچ ڈُگ کے دن رات اللہ اگے امت دی بخشش لئی گریہ زاری کر دے۔ کفار دے طعنے صحابہ کرام
 دی پریشانی دا عالم فاطمہ الزہرہ دا باپ نون آ کے ملن تے اگوں آپ ﷺ دا جواب نہ دین دی دس پیندی اے۔
 جدوں آپ ﷺ حضرت فاطمہؓ نون کوئی جواب نہ دتا تے حضرت فاطمہؓ وی سجدے وچ جان تے وحی نازل ہوئی۔

بے دردی تے دکھ نون ظاہر کرن لئی مولوی ہوراں نے جا بجا حکایتاں پیش کیتیاں نیں تے حکایتاں نون
 بیاندیاں اک غزل ”غزل مناجات“ دے نال توں لکھی۔ جدوں حضرت یوسف علیہ السلام نون مالک خرید کے کنعان
 توں مصر لے آیا مالک نے حضرت یوسف علیہ السلام دا چوکھا مل لین لئی وکھرا گھر بنوایا۔ جمعے دے دن منادی کرائی
 جیہنے یوسف علیہ السلام نون خریدنا ہووے یا دیدار کرنا ہووے اوہ جمعے والے دن ائے۔ دیکھن تے خریدن والیاں دا
 رش لگ گیا مالک نے غسل کروا کے خوبصورت پوشاک تے دکھو وکھن یوراں نال شدگاریا۔ جدوں زلیخا آئی تاں

حضرت یوسف علیہ السلام دا جلوہ دیکھ کے ڈھیہ پئی آکھ اٹھی ایہہ تاں اوہی میرے خواباں والا اے تے بے ہوش ہوگئی کئی سمجھایا جے توں راز فاش کیتا تاں اوہ کدی وی نہیں خریدے گا۔ حسنا بیگم جا کے عزیز مصر نوں زینخادی ساری حالت دی پر عزیز اعتبار نہ کیتا تے حضرت یوسف علیہ السلام نوں خرید لیا۔

حضرت یوسف دے عزیز مصر دے گھر آون مگروں زینخادی یوسف علیہ السلام دی خدمت، پیار تے الفت بھری سانجھ مثال اے۔ پر جیویں ہی یوسف نال مکاری کردیاں ہونیاں زینخانے یوسف اُتے تہمت لائی جیہڑی کہ اللہ دے حکم نال غلط ثابت ہوئی تے عزیز مصر نے زینخانوں مکاری دھوکے باز آکھ کے اک واری معاف کردتا۔ حضرت یوسف علیہ السلام نوں قید کروا دتا گیا پر اللہ دا نبی اللہ دے حکماں تے پکاسی۔ حضرت یوسف علیہ السلام نے دو بندیاں دے خواباں دی تعبیر دی جیہڑی سچ ثابت ہوئی۔ کجھ چر مگروں عزیز مصر نوں خواب آیا تاں سارے نجومی تعبیر دسن توں قاصر رہے۔ حضرت یوسف علیہ السلام دی تعبیر عزیز مصر دے دل نوں بھائی جیہدے مگروں حضرت یوسف علیہ السلام نوں نہ صرف قید و چوں رہا کیتا سگوں مشیر خاص بنایا۔ حضرت یوسف علیہ السلام دے بھرانواں دا کنعان توں غلہ لین آونا تے پہچان قدرت خداوندی دیاں نشانیاں نیں عزیز مصر دے مشورے نال حضرت یعقوب علیہ السلام دے خاندان نوں مصر بلا یا گیا۔

مولوی ہوریں اردو شاعری بارے چپ دسدے نیں پر قصے دے اخیر تے حضرت یوسف علیہ السلام نے اپنے باپ نوں اپنا مال مرتبہ ظاہر کیتا۔ قصہ مکمل کرن مگروں مولوی صاحب نے حضرت یعقوب علیہ السلام تے حضرت یوسف علیہ السلام دی وفات دا ذکر کردیاں دکھو دکھ نظماں تے غزلاں دی سپوندکاری کیتی اے۔ حضرت یعقوب علیہ السلام تے حضرت یوسف علیہ السلام دے دنیا توں چلاؤنا کرن نوں بڑے خوبصورت مصرعیاں وچ بیان کیتا۔ ”قصص الحسین“ نوں جتھے پنجابی شاعری دا شاہکار بنایا سگوں اوہدے نال اوہناں جا بجا اردو شاعری وچ زور آزمائی کردیاں دو بیت، چار نظماں، اکی غزلاں، اک قطعہ تے اک مثنوی نال پیوند لاؤندیاں نوں یکلادھنگا گھیر دیا۔

مولوی عبدالستار ”قصص الحسین“، مگروں وڈی کتاب ”اکرام محمدی“، سورۃ النضحیٰ دی تفسیر اے۔ کتاب وچ اوہناں عنوان فارسی، اردو تے پنجابی تان زباناں وچ دتے۔ سورۃ النضحیٰ دی تفسیر شروع کرن توں پہلاں حمد تے

نعت مگروں نبیاں دے واقعے، آپ ﷺ اُتے درود بھیجن دی فضیلت، اللہ دے نیک بندیاں دے احوال بیان کرن مگروں سورۃ الضحیٰ دا شان نزول اے۔ کتاب وچ تھیں تھیں اُردو دیاں تن غزلاں دسدیاں نہیں مڈھ تے سچجے ڈھنگ نال حمد اے۔ تفسیر نوں وکھو وکھو حکایتاں ولی اللہ تے نبیاں دے درود وچ ہون والے نیک تے بدکار بندیاں دیاں مثالیں راہیں مومنوں سمجھاؤن دا آہر کیتا اے۔ لکھدے نیں:

صادق مومن جنت جاسن کرم کنوں رب عالی
کون ہوندا ہے مومن صادق کیتا عرض سوال
حضرت کہیا محبت رب دی پوری ہوگ جہانوں

عالی درجے جنت اندر دیسی رب تنہانوں (5)

درود پاک دی فضیلت تے پڑھن والیاں دے درجیاں نوں ڈونگھیا ئی تے کھول کے بیان کیتا اے اوہناں درود ابراہیمی دی فضیلت بیان نہیں کیتی سگوں وکھ وکھ درود حدیثاں توں ثابت کیتے نیں پڑھن والیاں دے درجے دے۔ مولوی ہوراں نازل ہوون دے سبب مگروں کافراں دا معجزہ منگن تے ولید وعتبہ بن ربیع دا آپ ﷺ دی خدمت گار ہوون تے مال و دولت پیش کرن تے عتبہ دا اپنی دھی دالالچ وی اے:

”خلقہ القرآن“ آپ ﷺ کا خلق (اخلاق) قرآن کریم ہے۔ جس کی مختصر

تشریح ان الفاظ میں کی جاسکتی ہے۔ قرآن پاک میں رب عظیم، رب العالمین

نے جو تعلیمات، ہدایات، احکام، واقعات، عبادات، حقوق و فرائض کا بیان

کیا ہے آنحضرت ﷺ ان سب کا مکمل اور اعلیٰ عملی نمونہ ہیں۔“ (6)

اللہ دا پیارا نبی دنیا دی کسی وی خواہش دا طالب نہیں سگوں اوہ تاں رب دا طالب سی تے لوکاں نوں اوہدی طلب دی پریرنا کردا کھالی دتا۔ آپ ﷺ دی پیدائش دی خوشخبریاں نشانیاں کیوں حضرت عبد اللہ خواب وچ ویکھیاں اک نور اوہناں دی پشت وچوں نکلیا تے دوٹوٹے ہو کے مشرق و مغرب ول روشنائی ہوئی جدوں حضرت عبد اللہ اپنے باپ حضرت عبدالمطلب نوں خواب سنایا حضرت عبدالمطلب آکھیا کہ پیتہ لگ گیا اے کہ اوہ ورثہ جیہڑا ساڈی پشت وچ

ٹریا آرہیا اے اوہ تیرے وچ ظاہر ہو رہیا اے ایہہ میں کئی واری دیکھیا اے ایہہ گل کسے اگے نہ کریں۔ تورات دیاں نشانیاں نوں جدوں حضرت عبداللہ دے وچ دیکھیا تے لوکاں نے حضرت عبداللہ نوں قتل کرن دا ارادہ کیتا مردوداں دے جتھے نے ملے آکے ٹھکانہ لایا تے موقع ویکھ کے حضرت عبداللہ اُتے حملہ کردتا ایہہ سب دیکھدیاں حضرت عبداللہ وی مددئی پجیا تے کیہ دیکھدا اے کہ ابلق رنگ دے گھوڑے جیہناں دے ہتھاں وچ چمکدار تلواراں سن اوہناں سارے مردوداں دے ٹوٹے کر کے آسمان ول ٹر گئے جیہدی خبر حضرت عبداللہ نوں وی نہ ہوئی۔

حضرت عبداللہ داویاہ بی بی آمنہ نال تے بی بی آمنہ دیاں خوبیاں آپ ﷺ دا آمنہ دے شکم پینا دوزخ دے دروازے بند ہوون تے جنت دے کھلن تے رب دے حکم تے آپ ﷺ دی برکت نال اوس علاقے دا معاہدہ کن دا ذکر ایلیس دے تخت نوں اوس دیہاڑے الٹا دتا گیا جیہدے پاروں اوہ روند مغرب ول پہاڑی وچ جاوڑیا۔ خوشی دی خبر پچھوں حضرت عبداللہ دی موت تے آپ ﷺ دی پیدائش تے حضرت ابو بکرؓ دے خواہاں دا ذکر اے۔ آپ ﷺ دے نور دی تخلیق، آپ ﷺ دی پیدائش تے مکہ دے قدیمی شیر (دُودھ) پیوان دے رواج مائی حلیمہ دے گھر وکی حالان خواہاں دا بیان تے آپ ﷺ دے حلیمہ دے گھر قدم مبارک پین مگروں رحمتاں، برکتاں تے ثمرات دا ذکر اک اُردو غزل وچ اے۔ حلیمہ دے گھر رہندیاں آپ ﷺ دے معجزیاں دا ظاہر ہونا۔ جدوں آپ ﷺ چار سال دے ہوئے تاں قدیمی عرب دی روایت موجب حلیمہ نوں اپنے محبوب نوں جدا کرن دا ویلا آ گیا۔ کجھ ویلا لنگھیا تاں ماں پیاری بی بی آمنہ اپنے پیارے نوں لے کے مدینے چلی گئی جتھے آپ ﷺ دے نانکے سن پر خدا نوں کجھ ہو ر منظور سی۔ آپ ﷺ ماں نال گھر پر تے تاں چھڈن لئی نانی وی نال آگئی خدایاں قدرتاں اوہ حیلے بہانے آپ ہی پیدا کر دیندا اے جدوں تنے ماں پتر تے نانی ابوداے مقام اپڑے ماں آمنہ بیمار ہو گئیاں تے اللہ آسرے چھڈ کے ٹر گئیاں۔ حضرت خدیجہؓ دے واقعے نوں وی مولوی ہوراں تفصیل نال بیان کیتا اے۔ کافراں دے ظلم تے اوہناں دے ارادہ قتل، دشمنی دے حالات دے نال نال سورۃ الضحیٰ دیاں آیتاں دا ترجمہ تے اوہدی تفسیر بیان کیتا اے۔

مولوی عبدالستار نے سورۃ الضحیٰ دی تفسیر ”اکرم محمدی“ وچ سورۃ دی تفسیر بیان کیتی اوہتھے آپ ﷺ دی پاک حیاتی نوں کھل کے بیان کیتا اے۔ ”قصص الحسین“، وانگرتاں ایہدے وچ اُردو شاعری نہیں پر کتاب نوں اُردو شاعری توں وانجھا نہیں چھڈیا۔ مولوی عبدالستار دا تیجا شاہکار ”مجموعہ اشعار“ وچ اوہناں وکھو وکھ صفاں نوں اپنے

کلاوے وچ لیاندا شروع وچ سورۃ فاتحہ دی تفسیر، مناقب رسول وچ مہین نامہ تے عبرت نامہ اگے گل کے نبیاں حضرت اسماعیل علیہ السلام، حضرت محمد ﷺ، حضرت ادریس علیہ السلام، حضرت ابراہیم علیہ السلام، اماں ہاجرہ، حضرت خلیل اللہ علیہ السلام دا موضوع وار بیان اے۔ نبیاں دے تذکرے مگروں باراں ماہ، ستوارہ، نین نامہ، سی حرفی، سی حرفی درمدج جناب حضرت سرور کائنات، حکایت عشق ذات پاک نوں موضوع سخن بنایا اے۔ مجموعہ اشعار جتھے نبیاں دا بیان شروع ہوندا اے اوہ ساری اُردو شاعری اے۔ ایہدی بحرنگی جد کہ موضوع نوں کھلار کے بیان کیتا گیا اے۔ سب توں پہلاں مناقب رسول ﷺ نوں اُردو لفظاں وچ پرویا گیا اے۔ مناقب رسول دے عنوان پٹھ ”عبرت نامہ“ وی نکی بحر دی نظم اے۔ جہدے وچ مولوی عبدالستار نے موت تے حیاتی، عروج تے زوال، بادشاہی تے گدائی، خوشی تے غمی ورگے فلسفیاں نوں جا بجا بیان کیتا اے۔ حضرت اسماعیل علیہ السلام دی قربانی نوں سوہنے اکھراں دا بانا پوایا گیا۔ ایہدے وچ قدرت دے کاراں تے دنیا دے فانی ہوون دا ذکر اے۔ حضرت ادریس علیہ السلام بسبب شان سرور کائنات دے عنوان پٹھ حضرت ادریس علیہ السلام دے جنت وچ جان مگروں خاص تھاں دا ذکر جتھے ہو رکسے نبی یا بندے دے جان دی بندش اے۔ اوس تھاں بارے فرستیاں دسیا کہ آپ ﷺ دی امت تے آپ ﷺ دا ٹھکانہ اے۔ ایس اُتے حضرت ادریس علیہ السلام اللہ اگے خواہش ظاہر کیتی کہ کاش میں وی آپ ﷺ دا امتی ہوندا:

خدایا کرم تو بے حد کیا ہے
مجھے پیغمبری درجہ دیا ہے
اٹھا کر موت سے جنت پہنچایا
مگر اُمت محمدی نہ بنایا (7)

حضرت ادریس علیہ السلام دے یار تے پیارے نبی حضرت ابراہیم علیہ السلام دا بیان نمرود دے زمانے اللہ تعالیٰ نے اپنے پیارے نبی نوں پیدا کر کے اوہدی قدرت نوں گرہن لا دتا۔ حضرت ابراہیم علیہ السلام دے نکلے ہوندے توں لے کے عاداتاں دے وکھرا ہوون دی دس وی اے۔ جدوں حضرت ابراہیم علیہ السلام تے اسماعیل علیہ السلام دی قربانی بیان کیتی اوس ویلے شیطان ورغلا یا۔ حضرت اسماعیل علیہ السلام دی سراپا نگاری کیتی۔

مکدی ایہہ کہ مولوی ہوراں اپنیاں کتاباں وچ جا بجا اُردو شاعری دے جوہر دکھائے اوہناں جتھے پنجابی

شاعری وچ ناں کمایا اوہدے نال اُردو شاعری وی پیوند کاری دی وکھری ریت پادتی اے۔ حتیٰ گل ایہہ کہ اوہناں نے اُردو شاعری کیتی پر اوہدے وچ وی پنجابی دے لفظ موجود نہیں جہدی اک وجہ رسی تعلیم توں دوراڑے ہونا اوہناں اصل وچ پنجابی شاعری ہی لکھی جس پاروں اوہناں دی اُردو شاعری وچ پنجابی دارس وکھالی دیندا اے۔

حوالے

- 1- Abdul Sattar, Maulvi, Majmoa Ashaar, Maulvi Muhammad Muazzam, Lahore: Tajir Kutub, Kashmiri Bazar, P:124
- 2- Ibid, P:3-4
- 3- Abdul Kareem Samar, Sachi Sarkar, Lahore: Bukhari Printing Press, SN, P:59-60
- 4- Ibid, P:44
- 5- Abdul Sattar, Maulvi, Ikraam Muhammadi, Maulvi Muhammad Muazzam, Lahore: Tajir Kutub, Kashmiri Bazar, P:3
- 6- Abdul Muqtadar, Molana, Muhammad PBUH, Lahore: Umer Khuram Printer, SN, P:267
- 7- Abdul Sattar, Maulvi, Majmoa Ashkar, Maulvi Muhammad Muazzam, Lahore: Tajir Kutub, Kashmiri Bazar, P:13